

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В. Н. КАРАЗІНА

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ: ЦИВІЛІЗАЦІЙНИЙ ВИМІР

Методичні рекомендації для підготовки до семінарських занять
для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
освітньо-професійних програм «Комп'ютерна фізика»,
«Прикладна фізика енергетичних систем»,
«Моделювання енергетичних систем та енергоефективність»

Електронний ресурс

Харків – 2025

УДК 94(477) (075,8)

I-90

Рецензенти:

Гончарова Ольга – к. і. н., доцент кафедри історії України Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди;

Золотарьов Віктор – к. і. н., доцент кафедри українознавства Харківського національного автомобільно-дорожнього університету.

Затверджено до розміщення в мережі Інтернет рішенням Науково-методичної ради Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (протокол № 8 від 28 березня 2025 року)

I-90

Історія України: цивілізаційний вимір : методичні рекомендації для підготовки до семінарських занять для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня освітньо-професійних програм «Комп'ютерна фізика», «Прикладна фізика енергетичних систем», «Моделювання енергетичних систем та енергоефективність» [Електронний ресурс] / уклад. А. О. Боженко, М. Є. Домановська, Я. І. Шкабура. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2025. – (PDF 38 с.)

Для здобувачів вищої освіти освітніх програм: «Комп'ютерна фізика», «Прикладна фізика енергетичних систем» та «Моделювання енергетичних систем та енергоефективність».

Методичні рекомендації містять поради щодо організації та проведення семінарських занять і самостійної роботи з курсу «Історія України: цивілізаційний вимір».

УДК 94(477) (075,8)

© Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2025

© Боженко А. О., Домановська М. Є., Шкабура Я. І., уклад., 2025

ЗМІСТ

Вступ.....	4
1. Мета і завдання курсу «Історія України: цивілізаційний вимір».....	7
2. Особливості організації самостійної роботи і семінарських занять. Критерії оцінювання.....	8
3. Плани семінарських занять і методичні рекомендації до підготовки.....	12
<i>Заняття 1.</i> Історія як наука. Вступ до дисципліни. Взаємозв'язки історії з іншими науками.....	12
<i>Заняття 2.</i> Українські землі у IX – XV ст.....	14
<i>Заняття 3.</i> Розвиток української економіки у XVII – XIX ст.: зміни та виклики.....	16
<i>Заняття 4.</i> Науково-технічна революція XIX ст.: європейський та український вимір.....	18
<i>Заняття 5.</i> Модернізація на українських землях: урбанізація та індустріалізація.....	20
<i>Заняття 6.</i> Друга світова війна та місце українців у ній.....	21
<i>Заняття 7.</i> Історія України в сучасній вітчизняній військовій символіці.....	24
<i>Заняття 8.</i> Політика пам'яті та націєтворення в незалежній Україні.....	26
4. Зміст та критерії оцінювання контрольної роботи.....	28
5. Методичні рекомендації для підготовки до семестрового екзамену. Критерії оцінювання. Приклад екзаменаційного білету.....	32
6. Список використаної літератури.....	37

ВСТУП

«Історія України: цивілізаційний вимір» є важливим навчальним курсом гуманітарного спрямування, що формує у здобувачів вищої освіти науковий світогляд, активну громадянську позицію, здатність аналізувати суспільно-політичні процеси, розуміти місце України у глобальному контексті, а також осмислювати значення науки і техніки для розвитку цивілізації. Особливість курсу для студентів спеціальностей 105 Прикладна фізика та наноматеріали і 144 Теплоенергетика полягає у поєднанні історичного аналізу з професійною підготовкою. Здобувачі вивчають, як історичні події впливали на розвиток фізики, енергетики та технологій, а також як наукові досягнення у цих галузях сприяли трансформаціям суспільства. Вивчення курсу дозволяє студентам набути навичок системного і критичного мислення, аналізувати зв'язки між історичними процесами, науковими відкриттями та їхнім впливом на суспільство, а також усвідомити роль прикладної фізики, теплоенергетики та енергоефективних технологій у розв'язанні сучасних глобальних викликів, зокрема екологічних і енергетичних.

Окрім засвоєння основних тем курсу, здобувачі негуманітарних спеціальностей набувають важливих soft skills, зокрема вміння працювати з великими обсягами інформації, аналізувати джерела, адаптивність до сучасних викликів, комунікативні навички, вміння працювати в команді та орієнтування у сучасному інформаційному середовищі. Для студентів цих спеціальностей акцент робиться на темах, що тісно пов'язані з професійною підготовкою. На семінарських заняттях пропонуються аналіз внеску українських і світових учених у розвиток фізики, теплоенергетики та енергоефективності; розгляд ролі наукових відкриттів у формуванні енергетичних систем, зокрема альтернативних джерел енергії; вивчення розвитку науки і технологій під час індустріалізації та науково-технічної революції; аналіз історії атомної енергетики, її здобутків та викликів.

Курс є надзвичайно актуальним у сучасних умовах війни в Україні та майбутнього післявоєнного відновлення. Він сприяє формуванню у студентів патріотизму, розуміння історичного досвіду та здатності критично оцінювати

виклики сучасності. Окрім аудиторних і синхронних онлайн-занять, значна увага приділяється самостійній роботі, яка включає опанування лекційного матеріалу, підготовку до семінарів, аналіз історичних і наукових джерел, виконання творчих проєктів, пов'язаних із впливом науково-технічного прогресу на розвиток суспільства, а також дослідження ключових наукових досягнень у галузі фізики, теплоенергетики та енергоефективності.

Методичні рекомендації містять інструкції для самостійного опрацювання матеріалів, рекомендації щодо підготовки творчих проєктів, перелік рекомендованої літератури та джерел, а також критерії оцінювання семестрових і творчих завдань. Курс гармонійно доповнює фахову підготовку здобувачів спеціальностей 105 Прикладна фізика та наноматеріали і 144 Теплоенергетика, сприяючи їхньому всебічному розвитку та підготовці до викликів сучасного ринку праці.

Дотримання засад академічної доброчесності

Під академічною недоброчесністю ми розуміємо такі явища:

1. Плагіат – дослівне або структурне відтворення матеріалу з відкритих джерел чи роботи іншого студента без належного цитування. Це може включати копіювання текстів, ідей, даних або методологій без відповідного посилання.

2. Академічне шахрайство – свідоме викривлення або фальсифікація результатів дослідницької діяльності. До цього виду порушень належать:

- використання вигаданих або неточних джерел та посилань;
- відсутність належного цитування використаних матеріалів;
- застосування шпаргалок, електронних пристроїв або сторонньої допомоги під час екзаменів.

3. Виконання студентських робіт іншими особами

Недоброчесне використання засобів штучного інтелекту (наприклад, ChatGPT), зокрема генерація текстів робіт без подальшого опрацювання та перевірки фактів та наявної інформації. Дозволяється використовувати засоби штучного інтелекту для допомоги у редагуванні текстів та структуруванні ідей.

Академічна недоброчесність підриває довіру до освітнього процесу та негативно впливає на якість освіти. Тому важливо дотримуватися принципів академічної етики та доброчесності у навчальній діяльності.

1. Мета і завдання курсу «Історія України: цивілізаційний вимір»

Метою навчальної дисципліни «Історія України: цивілізаційний вимір» є поглиблення знань здобувачів вищої освіти з історії України у глобальному цивілізаційному контексті, оволодіння методами роботи з історичними джерелами та науковою літературою.

Завданнями є визначення ролі історії України в системі соціально-гуманітарних наук; знайомство з сучасними підходами до змісту понять «цивілізаційний вимір», «цивілізаційний підхід», «фронтір», «мультифронтір», «діалог цивілізацій» тощо. Важливим є знайомство здобувачів вищої освіти з базовою навчальною і науковою літературою, оволодіння навичками аналізу історичних джерел та наукових публікацій, здобуття на цій основі практичних навичок для оцінки поточних суспільних процесів та явищ.

Під час семінарських занять і самостійної роботи здобувачі навчаються працювати зі значними за обсягом текстами, аналізувати інформацію, робити власні висновки. Також формат колективного обговорення проблемних питань сприяє підвищенню мовних компетентностей і набуттю досвіду публічних виступів. Поза сумнівом, це є важливою складовою формування фахівця природничої галузі.

Здобувачі вищої освіти *мають знати* принципи періодизації історії України у цивілізаційному вимірі; основні поняття та терміни; особливості соціально-економічних, політичних, культурних процесів розвитку України на різних етапах у глобальному контексті; державні утворення, що існували в Українських землях від давнини до сьогодення; сучасні історичні теорії та методологічні підходи для аналізу суспільно-політичних і економічних явищ.

Здобувачі *мають уміти* аналізувати історичні процеси, події, факти; брати участь у дискусіях на суспільно-історичні теми; користуватися категоріально-понятійним апаратом історичної науки, історичними джерелами та науковою літературою.

2. Особливості організації самостійної роботи і семінарських занять. Критерії оцінювання

У вивченні курсу «Історія України: цивілізаційний вимір» важливими є **семінарські заняття**, які сприяють систематизації, поглибленню і узагальненню знань курсу, формуванню умінь та навичок здобувачів вищої освіти самостійно осмислювати, аналізувати історичні події, факти, явища та процеси, давати оцінки історичним особам та їхнім вчинкам тощо, вдосконаленню навичок публічних виступів, аргументованого обговорення проблемних історичних питань, ведення дискусії. Семінарські заняття також сприяють успішній підготовці до складання підсумкового іспиту.

В залежності від особливостей укладання розкладу занять, семінарське заняття за визначеною темою, як правило, відбувається після того, як здобувачі прослухали вступну лекцію, а інколи і лекцію за відповідною темою. Отже, під час підготовки до семінарського заняття здобувачі вже, як правило, мають загальне уявлення про питання семінару і, готуючись за планом заняття, поглиблюють і структурують свої знання.

Як правило, план семінарського заняття передбачає 3–5 проблемних питань, які розглядаються у формі бесіди, дискусії з використанням мультимедійних презентацій. Студенти приймають участь за бажанням, але викладач-модератор має прагнути задіяти максимальне коло присутніх. Тому в окремих випадках передбачено і опитування за вибором викладача. Окрім виступів здобувачів на семінарі, оцінюються також вагомі доповнення і зауваження. Наприкінці заняття викладач підводить підсумки роботи, виставляє оцінки, які в сучасних умовах надсилаються кожному учаснику на його обліковий запис електронної платформи.

Оцінки здобувачів на семінарах є складовою загального рейтингового балу і підсумовуються з балами за виконання творчих проєктів і екзаменаційного завдання.

Важливим етапом підготовки до семінарських занять є самостійна робота

здобувачів з навчальною та науковою літературою, історичними першоджерелами. Мета цього етапу – пошук, систематизація та аналіз інформації для підготовки відповідей на питання, заплановані для обговорення на семінарі.

Самостійна робота здобувачів денної і заочної форм навчання організовується за попередньо визначеним планом, розробленим викладачем. Здобувачі опрацьовують рекомендовану літературу, враховуючи методичні поради щодо підготовки відповідей.

Якісна підготовка здобувачів до семінарських занять з урахуванням рекомендацій викладача – основна умова панування творчої атмосфери на заняттях і здобуття глибоких знань з предмету. Підготовка до семінарів відбувається у позааудиторний час за заздалегідь оприлюдненим викладачем планом. Семінарські заняття є обов'язковими до відвідування; пропущені заняття або ті, на яких робота здобувача була оцінена незадовільно, здобувач перескладає викладачу під час консультацій або з використанням онлайн платформ.

Допуск здобувача до екзамену відбувається за умови, якщо він має мінімум 10 балів за роботу на семінарських заняттях.

Курс «Історія України: цивілізаційний вимір» передбачає 8 семінарських занять, план кожного з них містить такі складові:

Тема – назва і загальна тема семінарського заняття;

План – перелік основних запланованих для висвітлення і обговорення питань;

Література – список рекомендованої для самостійного опрацювання літератури;

Методичні рекомендації – поради щодо підготовки відповідей на питання;

На семінарському занятті оцінюються:

- усі відповіді студента на передбачені планом семінарського заняття питання;

- участь у обговоренні дискусійних питань;
- виступи з підготовленими індивідуальними доповідями.

Під час поточного оцінювання результатів навчальної діяльності здобувачів вищої освіти враховується їхня робота під час проведення семінарських занять. Крім того, додаткові бали нараховуються за виконання творчих проєктів, участь у навчальних конкурсах, студентських наукових конференціях.

Перелік тем і плани семінарських занять можуть змінюватися. Деякі теми можна скорочувати і замінювати презентаціями творчих проєктів, організовуючі заняття у форматі круглого столу або конференції. Для такого виду занять пропонуються (але не обмежуються ними) наступні теми:

- Важливі наукові відкриття, зроблені українськими дослідниками у сфері фізико-енергетичної / радіофізичної / фізико-технічної науки: на вибір викладача і здобувачів.

- Усна історія нинішньої російсько-української війни: на вибір викладача і здобувачів

Критерії оцінювання роботи здобувачів на семінарських заняттях

За підсумками кожного семінарського заняття викладач оцінює рівень знань здобувачами першоджерел, наукової літератури, уміння логічно та послідовно виступати під час обговорення питань плану семінарського заняття, ставити та відповідати на запитання в ході дискусії. Здобувач може набрати від 0 до 40 балів за роботу на семінарах протягом семестру.

Семінари 1–8 максимально оцінюються у 5 балів кожний. Максимальна кількість балів за усі виступи: $5 \cdot 8 = 40$ балів.

Критерії оцінювання семінарів 1–8:

5 балів – доповідь повністю розкриває тему, демонструє глибоке розуміння матеріалу, містить аргументований аналіз історичних подій, використання наукових джерел та історіографії, студент активно бере участь у дискусії,

ставить питання, доповнює відповіді одногрупників. Виступ чіткий, логічний, грамотно побудований, з дотриманням регламенту часу;

4 бали – доповідь добре розкриває тему, але є дрібні неточності або недостатньо розгорнутий аналіз, були використані історичні джерела, але не завжди є їх критична оцінка, студент бере участь у дискусії, проте його активність епізодична. Виступ загалом зрозумілий, структурований, є незначні лексичні та синтаксичні помилки або відхилення від регламенту;

3 бали – доповідь містить ключові факти, але бракує глибини аналізу чи чіткої аргументації, було використано обмежену кількість джерел, їх аналіз поверхневий. Участь у дискусії мінімальна, студент відповідає лише при запитанні. Виступ має стилістичні або логічні недоліки, інколи важко сприймається, можливе незначне перевищення або недовикористання часу;

2 бали – тема доповіді розкрита поверхнево, значні неточності, слабка аргументація. Використані лише загальні дані з підручників без залучення додаткових джерел. Участь у дискусії пасивна, короткі коментарі без аргументів. Виступ слабо структурований, містить помилки, його важко зрозуміти, відчутне перевищення або недотримання регламенту;

1 бал – відповідь фрагментарна, основні факти викладені неправильно або без аргументації. Джерела та історіографія не використовуються. Студент майже не бере участі в обговоренні. Значні лексичні та синтаксичні помилки, відповідь важко зрозуміти. Виступ занадто короткий або надто розтягнутий без змістового наповнення;

0 балів – відсутність доповіді або вона не відповідає темі, студент не використовує жодних джерел, відсутня участь у дискусії. Виступ незрозумілий або взагалі не відбувся.

3. Плани семінарських занять і методичні рекомендації до підготовки.

Заняття 1

Історія як наука. Вступ до дисципліни. Взаємозв'язки історії з іншими науками

План заняття

1. Що вивчає історія? Як ми дізнаємося про історичні події поза навчальними закладами? Поясніть, що таке колективна пам'ять, публічна історія, комеморативні практики.
2. Що таке цивілізація? До якого цивілізаційного простору належить Україна? Як Ви вважаєте, історію потрібно вивчати в глобальному чи локальному вимірі?
3. Як фізичні науки можуть допомогти у вивченні стародавньої історії? Які методи природничих наук використовуються у датуванні археологічних знахідок?
4. Рентгенографія та археологія: як фізичні методи допомагають у реконструкції археологічних пам'яток?

Література

1. Бойко О. Д. Історія України: підручник. 9-е вид., доп. Київ, 2023. 560 с.
2. Історія цивілізації. Україна. Т. 1. Від кіммерійців до Русі (X ст. до н. е. – X ст.) / Н. С. Абашина, М. Ю. Відейко, О. В. Гопкало та ін.; упоряд. М. Ю. Відейко. Харків, 2020. 586 с.
3. Комар О. В. Досвід використання радіокарбонного методу для датування ранньослов'янських пам'яток України (1970–1987 рр.). *Археологія і давня історія України: Зб. наук. пр.* 2019. Вип. 1 (30). С. 254–267. URL: <http://dspace.nbuu.gov.ua/handle/123456789/163005>
4. Методичні рекомендації з польової антропології / Козак О. Д., Потехіна І. Д., Слободян Т. І., Гупало В. Д. Львів, 2019. 108 с. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi76/0056483.pdf>

5. Плохій С. Брама Європи: Історія України від скіфських воєн до незалежності / Перек. з англ. Р. Клочка. Харків, 2016. 496 с. URL: <https://bnd.gnedu.vn.ua/wp-content/uploads/2022/09/Брама-Європи.-Сергій-Плохій-Історія-України.pdf>
6. Природничі методи в археології (перелік з сайту Спілки археологів України). URL: <http://www.vgosau.kiev.ua/2016-05-13-14-43-05/804>
7. Терський С. В. Археологія України (середньовічна доба): навч. посіб. / С. В. Терський. Львів, 2017. 256 с.
8. Тіні згаданих предків. Від склавинів до русинів. Прадавня Україна, Русь і походження українців / М. Відейко та ін.; упоряд. К. Галушко. Харків, 2016. 351 с.
9. Топольський Є. Як ми пишемо і розуміємо історію. Таємниці історичної нарації / пер. з польськ. Н. Гончаренко. Київ, 2012. 400 с.

Методичні рекомендації

До першого і другого питання студенти мають поміркувати, що є предметом та об'єктом курсу «Історія України: цивілізаційний вимір», акцентувати увагу на ролі музеїв, меморіалів, популярних інтернет-ресурсів, художніх фільмів, комп'ютерних ігор, сімейних історій, засобів масової інформації у формуванні колективної пам'яті.

Також бажано розглянути, які персоналії та події є значущими з погляду суспільства для історії України у цивілізаційному вимірі. Чи вони представляють виключно етнічний вимір нації, чи наявні представники національних меншин? У контексті цього важливим є також розуміння того, чим є цивілізація та культура та визначення того, до яких цивілізаційних контекстів належить Україна.

Третє і четверте питання, з одного боку, ознайомлюють студентів з найдавнішою добою історії України, а з іншого – допомагають зрозуміти міждисциплінарний зв'язок археології та природничих наук, зокрема фізичних. На конкретних прикладах пропонуємо розглянути методи абсолютного

датування (наприклад, радіокарбоний, термолюмінесцентний, трековий, нерівновісноурановий та інші). Окрема увага присвячується методу рентгенографії та його ролі у подальшому вивченні та збереженні археологічних пам'яток.

Заняття 2

Українські землі у IX – XV ст.

План заняття

1. Політичний лад та соціальна структура Київської Русі.
2. Хрещення України-Русі: причини, процес впровадження та наслідки.
3. Особливості міського життя: магдебурзьке право й цехова організація.

Література

1. Бойко О. Д. Історія України: підручник. 9-е вид., доп. Київ, 2023. 560 с.
2. Капраль М. Функціонування органів влади Львова у XIII – XVIII ст. (нарис історії інститутів магдебурзького права). *Український історичний журнал*. 2006. № 5. С. 111–130. URL: <http://history.org.ua/JournALL/journal/2006/5/7.pdf>
3. Котляр М. Ф. Історія суспільного життя Русі. Київ, 2016. 288 с.
4. Літопис руський: [переклад за Іпатським списком] / Вступ.ст., приміт. і пер. Л. Є. Махновець. Київ, 1989. URL: <http://litopys.org.ua/litop/lit.htm>
5. Моця О. П. Київська Русь і країни Європи: характерні риси східнослов'янської державності, рівні міжнародних відносин та напрями контактів. *Український історичний журнал*. 2007. № 1. С. 4–19. URL: http://resource.history.org.ua/publ/journal_2007_1_4

Методичні рекомендації

Аналіз першого питання передбачає увагу до особливостей політичного ладу та соціальної структури Київської Русі у періоді IX – XIII ст. Який був

політичний устрій в Давньоруській державі: монархія, демократія? Хто мав реальну владу в державі? Князь? Бояри? Звичайні люди? Що таке «віче», хто були його учасниками і на що воно могло вплинути? Чи змінювався їх вплив на політичні процеси з плином часу? Якою була соціальна структура Давньоруської держави? Чи можна казати про існування рабства в Русі з центром в Києві? Який вплив мала економіка на положення у суспільстві тих чи інших соціальних груп? Формування феодалної власності й системи особистої та поземельної залежності селян. Економічна специфіка часів раннього феодалізму: голод, висока смертність, низький технологічний рівень сільського господарства, натуральність господарства.

Друге питання присвячене проблемі хрещення Русі. Опишіть спроби запровадити християнство до часів князя Володимира (за княгині Ольги та раніше). Чому вони виявилися невдалими? Чи були у Володимира спроби провести релігійну реформу в межах своїх володінь до хрещення? Прочитайте літописне оповідання про хрещення Русі. Які причини щодо запровадження християнства наводить автор? Чи було це ініціативою народу, або зацікавленість у подібних перетвореннях йшла від правлячих кіл чи й взагалі – лише князя? Подумайте, вже спираючись на сучасні дослідження – чи мала зовнішньо- та внутрішньополітична ситуація в Русі вплив на рішення князя Володимира запровадити християнство? Якими методами відбувалось запровадження християнства? Які наслідки мала ця подія для подальшої долі Русі? Чи вплинули на політичне і культурне життя сучасної України?

У фокусі третього питання знаходяться особливості міського життя в Україні у зазначені століття. Що таке магдебурзьке право? Коли та в яких містах воно виникає на території українських земель? Як було влаштоване управління в таких містах? Чи мало воно відмінності на українських землях, які входили в Велике князівство Литовське і в Королівство Польське? Що собою являли та як були влаштовані цехові організації в містах? Який вплив вони мали на розвиток і існування міст?

Заняття 3

Розвиток української економіки у XVII – XIX ст.: зміни та виклики

План заняття

1. Розвиток технологій та військова справа в українських землях:
 - а) фортифікаційна справа, бастіонна система;
 - б) нові технології виготовлення зброї і новації у військовій справі.
2. Геополітичні зміни останньої третини XVIII століття і зміни в організації торгівлі і транспорту. Розбудова чорноморських портів. Міжнародна торгівля.
3. Доба Просвітництва і нові явища в українській та європейській науці. Григорій Сковорода.

Література

1. Економічна історія: курс лекцій / уклад. : І. Б. Золотих. Миколаїв, 2020. 120 с. URL: https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/7927/1/Ekonomichna%20istoriia_kurs_lektsii.pdf
2. Горобець В. Україна та імперія в ранньомодерну добу: чи була Козацька держава failed state? / За ред. В. Смоля. Київ, 2023. 116 с.
3. Історія митної діяльності: Україна в міжнародних митно-торговельних мережах: нав. посіб. / К. М. Колесников та ін.; за ред. Л. В. Деркача, В. В. Ченцова. URL: https://www.researchgate.net/publication/369480313_Istoria_mitnoi_dialnosti_Ukraina_v_miznarodnih_mitno-torgovelnih_merezah_Dnipro_2019
4. Маслійчук В. Здобутки та ілюзії: Освітні ініціативи на Лівобережній та Слобідській Україні другої половини XVIII – початку XIX ст. Харків, 2018. 539 с.
5. Маслійчук В. Л. Культурно-освітні ініціативи на Лівобережній та Слобідській Україні другої половини XVIII – початку XIX ст. – Кваліфікаційна

наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття наукового ступеню доктора історичних наук за спеціальністю 07.00.01. Історія України. – Харківська державна академія культури; Запорізький національний університет, Харків – Запоріжжя, 2019.

6. Пак Н. Т., Костишин Е. І. Фінансова система України часів козацької держави (1648–1657). *Економічний вісник університету*. 2016. Вип. 28 (1). С. 133–140. URL: [http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=ecvu_2016_28\(1\)_19](http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=ecvu_2016_28(1)_19)

7. Смолій В., Степанков В., Горобець В., Чухліб Т. Дипломатія на «межі світу»: міжнародні відносини та зовнішня політика Української держави (XVII ст. – 1750-ті рр.). Посібник для університетів. Київ, 2016. 320 с.

8. Сокирко О. Міста, фортеці, гарнізони. Фортифікаційно-оборонні стратегії в козацькому Гетьманаті доби «мілітарної революції». URL: <http://mics.org.ua/wp-content/uploads/2018/01/07.pdf>

9. Золота доба українського лицарства. Військо та зброя. Політика і право. Економіка й торгівля. Персоналії / Б. Черкас, В. Берковський, Д. Ващук, А. Федорук. Харків, 2018. 236 с.

10. Українська держава другої половини XVII – XVIII ст.: політика, суспільство, культура / Ред. В. Смолій, О. Бакинська, В. Горобець та ін. Київ, 2014. 671 с.

Методичні рекомендації

У першому питанні пропонується згадати зміни, спричинені новаціями доби пізнього середньовіччя і розвитком технологій в ранньомодерну добу у кам'яному будівництві і зведенні фортифікаційних споруд. Чи зберегли своє значення середньовічні фортеці на території України? Як їх перебудовували і використовували у новий час?

Що нового з'явилося у виробництві зброї? Як воювали шляхтичі, козаки і

кримські татари? Чи спричинило винайдення пороху і вогнепальної зброї глобальні зміни у веденні війни?

У другому питанні пропонується поміркувати над тим, як змінили українську економіку і суспільство геополітичні зміни останньої третини XVIII століття (поділи Речі Посполитої, російсько-турецькі війни, ліквідація Запорізької Січі). Які з'явилися нові міста і центри міжнародної торгівлі?

У третьому питанні пропонується пригадати характерні риси Просвітництва періоду масштабних зрушень в науці і освіті, формування ідеалу «освіченого монарха». Кому з правителів Російської і Австрійської імперій вдалося реалізувати ідею «освіченого абсолютизму»? Які наукові відкриття, наукові праці видатних європейських вчених другої половини XVIII століття відомі? Що ми знаємо про Григорія Сковороду і його оточення?

Заняття 4

Науково-технічна революція XIX ст.: європейський та український вимір

План заняття

1. Концепція та періодизація науково-технічних революцій. Сутність другої та третьої науково-технічної революції. Наукові відкриття у галузі фізики: загальноєвропейський та український досвід.
2. Концепція класичного університету. Передумови відкриття Харківського університету. Фізика у Харківському університеті.
3. Харківський технологічний інститут: між науковими дослідженнями та практикою.

Література

1. Бойко О. Д. Історія України: підручник. 9-е вид., доп. Київ, 2023. 560 с.
2. Економічна історія: курс лекцій / уклад. : І. Б. Золотих. Миколаїв, 2020. 120 с. URL: https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/7927/1/Ekonomichna%20istoriia_kurs_lektsii.pdf

3. Куліков В. О. Підприємства й суспільство в заводських і шахтарських поселеннях Донбасу та Придніпров'я в 1870–1917 рр.: монографія. Харків, 2019. URL: https://books.google.com.ua/books?id=fnqWDwAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=ru&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false
4. Кун Т. Структура наукових революцій / пер. з англ. О. Васильєва. Київ, 2001. 228 с.
5. Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна за 200 років. Харків, 2004. 750 с.

Методичні рекомендації

У першому питанні теми необхідно розглянути характерні риси науково-технічної революції кінця XIX – початку XX століття, попередньо згадавши контекст попередньої наукової революції XVII століття. Також бажано акцентувати увагу на понятті наукової парадигми, на змінах парадигми фізичної науки за часів другої науково-технічної революції, підкріпивши свої аргументи конкретними прикладами винаходів, що були здійснені, як європейськими, так і українськими дослідниками. Також важливо простежити зв'язок українських науковців з європейськими науковими школами.

Друге питання торкається подальшої генези освітньої системи в українських землях. Важливо схарактеризувати основні університетські системи (французька, американська, англійська, німецька), поміркувати, до якої належали перші університети на українських землях. Також важливо розглянути історію заснування Харківського університету та роль іноземних вчених у цьому процесі. Особливу увагу треба звернути на основні напрями досліджень та досягнення фізико-математичного відділення та Товариства фізико-хімічних наук при Харківському університеті.

У третьому питанні можна розглянути концепцію технологічних інститутів та практичний компонент освіти, а також досягнення викладачів та випускників Харківського та Київського технологічних інститутів у розвитку промисловості.

Заняття 5

Модернізація на українських землях: урбанізація та індустріалізація

План заняття

1. Модернізаційна концепція та її критика.
2. Урбанізація та міський спосіб життя наприкінці XIX – на початку XX ст.
3. Розвиток технологій та вплив на міське господарство українських міст
4. Розвиток залізниць та колонізація Донбасу. Трансфер знань з Західної Європи.

Література

1. Бойко О. Д. Історія України: підручник. 9-е вид., доп. Київ, 2023. 560 с.
2. Економічна історія України : Історико-економічне дослідження: в 2 т. / В. М. Литвин, Г. В. Боряк та ін. НАН України, Ін-т історії України. Київ, 2011. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=brief_elib&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21SRW=nz&S21P02=0&S21P03=T=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Економічна%20історія%20України
3. Куліков В. О. Підприємства й суспільство в заводських і шахтарських поселеннях Донбасу та Придніпров'я в 1870–1917 рр.: монографія. Харків, 2019. URL: https://books.google.com.ua/books?id=fnqWDwAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=ru&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false
4. Чорний Д. М. По лівий бік Дніпра: проблеми модернізації міст України (кінець XIX – початок XX ст.) / МОН України, Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків, 2007. 304 с.

5. Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна за 200 років. Харків, 2004. 750 с.

Методичні рекомендації

У першому питанні теми необхідно дослідити термін «модернізація» та її складники, розглянути критичні підходи до теорії модернізації та проаналізувати зв'язок модернізації в українських землях з процесами, що відбувалися у країнах Західної Європи.

Друге питання передбачає аналіз урбанізаційних процесів та визначення поняття «міський спосіб» життя (зокрема, появу транспортної, соціальної інфраструктури, міської ідентичності, концепту дозвілля тощо). Це дозволить перейти до третього питання, в якому необхідно окреслити тенденції розвитку міських технологій, зокрема, електричного транспорту, автомобільного руху, телефонної та радіокомунікації, електричного освітлення.

Четверте питання присвячено інтенсивній колонізації Донбасу. На цьому прикладі важливо торкнутися питання трансферу знань з Західної Європи (Бельгія, Франція, Велика Британія) у сфері розвитку промисловості, впливі іноземних підприємців на колонізаційні процеси. Необхідно акцентувати увагу на засадах планування корпоративних міст Донбасу, технологіях будівництва копалень та переробних комбінатів. Не останню роль у колонізації відіграв розвиток залізничної мережі, тут бажано визначити основні напрямки та динаміку її розвитку.

Заняття 6

Друга світова війна та місце українців у ній

План заняття

1. Розвиток точних та природничих наук в радянській Україні в міжвоєнний період. Формування передумов для створення ядерної зброї.
2. УФТІ – основні досягнення та ключові дослідження. Педагогічна

діяльність Льва Ландау. «Справа УФТІ» та репресії проти науковців.

3. «Новий порядок» в Україні. Рух Опору нацистським окупантам: тактика й стратегія основних течій.

4. Боротьба українців з радянськими військами та адміністрацією.

Література

1. Вайсберг О. С. Холодна гора / Харківська правозахисна група. Харків, 2010. 588 с.

2. Боляновський А. Німецька окупаційна адміністрація і національний рух опору України у 1941–1944 роках. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. 1999. Т. 238. С. 348–381.

3. Інформаційні матеріали до Дня пам'яті та перемоги над нацизмом у Другій світовій війни (8 травня). URL: <https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/muzeynykam/informaciyni-materialy/6403>

4. Кентій А., Лозицький В. Партизанський рух 1941–1944 рр. в Україні. *Український історичний журнал*. 2005. №3. С. 3–17.

5. Патриляк І. До питання про внесок ОУН та УПА у боротьбу проти нацистських окупантів на території України. *Український історичний журнал – 2004*. №5. С. 81–95. URL: <http://history.org.ua/JournALL/journal/2004/5/6.pdf>

6. Сеньків М. Опір ОУН і УПА колективізації західноукраїнського села, 1944–1952 рр. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/handle/123456789/50942>

7. Україна крізь віки : в 15 т. / ред. В. А. Смолій. Т. 12 : Україна в Другій світовій і Великій Вітчизняній війнах (1939–1945 рр.) / М. В. Коваль. Київ, 1999. 335 с.

8. Wang J. *American Science in an Age of Anxiety: Scientists, Anticommunism, and the Cold War*. The University of North Carolina Press, 1999.

Методичні рекомендації

У першому питанні рекомендується розглянути розвиток точних та природничих наук в радянській Україні, зокрема – у Харкові як ключовому

науковому центрі УРСР. Як впливала радянська освітня політика на розвиток наук у 1920–1930-х роках? Які нові тенденції виникли у фізичній освіті під впливом політичних і соціальних змін у міжвоєнний період? Також варто розглянути, як міжнародні політичні процеси та науковий прогрес міжвоєнного періоду створили передумови для появи ядерної зброї. Особливу увагу слід приділити ролі Харкова та УФТІ у цих дослідженнях. Як вплинула співпраця радянських і міжнародних науковців на розвиток ядерної фізики? Які відкриття стали фундаментом для подальших досліджень?

В контексті другого питання слід звернути увагу на ключові наукові досягнення УФТІ (зокрема дослідження у сфері ядерної фізики та створення першого радянського прискорювача частинок). Пропонується зупинитися на внеску Льва Ландау в становлення фізики як дисципліни, його педагогічній діяльності в Харківському фізико-технічному інституті (УФТІ) та методах навчання, які він використовував для підготовки молодих фізиків. Окремо розгляньте трагедію «справи УФТІ», внаслідок якої були репресовані провідні науковці інституту. Які політичні причини стали основою репресій і як це вплинуло на розвиток науки в Україні?

Відповідно до третього питання пропонується розглянути політику нацистської Німеччини щодо окупованих територій України, так званий «Новий порядок». Варто звернути увагу на ключові аспекти цієї політики: адміністративний поділ, репресії, вивезення українців на примусові роботи («остарбайтери»), Голокост та економічну експлуатацію. Яку мету переслідував Третій Рейх, встановлюючи цей порядок? Як місцеве населення реагувало на окупаційний режим? Розглядаючи рух опору нацистам в Україні, рекомендується звернути увагу на головні течії: радянському партизанському русі, діяльності Української Повстанської Армії (УПА) та інших націоналістичних і підпільних груп. Якою була їхня тактика і стратегія? Яку роль у боротьбі відігравали диверсії, саботаж, інформаційна війна?

У четвертому питанні пропонується зосередитися на протистоянні українців з радянськими військами та адміністрацією. Варто розглянути

боротьбу УПА з Червоною армією та НКВС, зокрема в період після вигнання німців з України. Якими методами діяли радянські сили? Як відбувалася радянська західноукраїнських земель? Варто обговорити долю місцевого населення, репресії, депортації та колективізацію як засіб боротьби з опозицією.

Заняття 7

Історія України в сучасній вітчизняній військовій символіці

План заняття

1. Українська історія у військовій формі та наукових знаках періоду незалежної України.
2. Пам'ять про українських героїв у назвах сучасних військових підрозділів.
3. Вплив введення наративів української історії у військових підрозділах на морально-патріотичну складову.

Література та джерела

1. Антонюк Я. Протидія СБ ОУН(Б) «суцільній колективізації» Волині та Полісся (1947–1949 рр.). URL: <https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/590/>
2. Боляновський А. Німецька окупаційна адміністрація і національний рух опору України у 1941–1944 роках. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. 1999. Т. 238. С. 348–381.
3. Інформаційні матеріали до Дня пам'яті та перемоги над нацизмом у Другій світовій війни (8 травня). URL: <https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/muzeynykam/informaciyni-materialy/6403>
4. Кентій А., Лозицький В. Партизанський рух 1941–1944 рр. в Україні. *Український історичний журнал*. 2005. №3. С. 3–17.
5. Коваль М. В. Україна в роки Другої світової та Великій вітчизняній

війнах (1939–1945 рр.). Київ, 1999. 335 с.

6. Патриляк І. До питання про внесок ОУН та УПА у боротьбу проти нацистських окупантів на території України. *Український історичний журнал*. 2004. №5. С. 81–95. URL: <http://history.org.ua/JournALL/journal/2004/5/6.pdf>

7. Сеньків М. Опір ОУН і УПА колективізації західноукраїнського села, 1944–1952 рр. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/handle/123456789/50942>

Методичні рекомендації

У першому питанні пропонується розглянути, як історична традиція та символіка відображаються у військовій уніформі Збройних Сил України та інших силових структур. Які елементи козацької, гетьманської та УНР-івської традиції відроджені у сучасному українському війську? Яке значення мають кольорові рішення, символи та стилістика нарукавних знаків, шевронів? Як розроблялися сучасні військові емблеми та які історичні аналогії вони мають? Пропонується порівняти українські військові знаки з аналогічними елементами армій інших країн. Чи є подібні приклади звернення до історичної спадщини в інших державах? Як сучасні військові формування використовують історичний досвід у своїй айдентиці?

Стосовно другого питання студентам варто віднайти відповіді на наступні питання: як у сучасній військовій справі України збережено пам'ять про історичних постатей? Які бригади, батальйони, полки та інші підрозділи носять імена відомих українських воєначальників, політичних та військових діячів? Пропонується проаналізувати, як вибір таких назв впливає на суспільну свідомість та формування національної ідентичності. Зокрема, варто звернути увагу на механізми офіційного надання почесних найменувань підрозділам та значення цього процесу для військово-патріотичного виховання. Як суспільство реагує на такі ініціативи? Які дискусії точаться довкола цих питань? Чи є опозиційні думки щодо вшанування окремих постатей?

Третє питання передбачає аналіз впливу історичних наративів у сучасному українському війську. Як впливає використання історичних символів, героїв та

подій у військових підрозділах на бойовий дух солдатів? Яке значення мають історичні паралелі для формування національної ідентичності та єдності у війську? Пропонується обговорити, які саме історичні постаті та події слугують ключовими символами для сучасної армії. Чи можна сказати, що в Україні сформувалася власна військова міфологія, що є важливою для підтримки бойового духу? Які засоби (крім символіки) використовуються для підтримки патріотичного духу в армії? Які виклики можуть виникати у процесі впровадження цих наративів?

Заняття 8

Політика пам'яті та націєтворення в незалежній Україні

План заняття

1. Політика пам'яті: від радянської спадщини до національного наративу.
2. Герої та антигерої: пам'ять про персоналії в українській історії.
3. Колективна пам'ять та медіа: роль інформаційного простору у формуванні історичних наративів.

Література та джерела

1. Бондар В. Державна політика історичної пам'яті в Україні 1990–2000-х рр.: основні тенденції. *Історіографічні дослідження в Україні*. 2013. 23. С. 377–400. URL: http://history.org.ua/JournALL/graf/graf_2013_23/19.pdf
2. Виклики і перспективи політики пам'яті / Фонд Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва. URL: <https://dif.org.ua/article/vikliki-i-perspektivi-politiki-pamyati>
3. Колективна пам'ять в Україні – хто, як та навіщо з нею працює? / Суспільне. Культура. URL: <https://suspilne.media/culture/523061-kolektivna-pamat-v-ukraini-hto-ak-ta-naviso-z-neu-pracue/>

4. Політика історичної пам'яті в контексті національної безпеки України. Аналіт. доповідь / за заг. ред. В. М. Яблонського. Київ, 2019. 144 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-09/dopovid_polityka_druk_03.pdf

Методичні рекомендації

У першому питанні пропонується дослідити, як формувалася політика пам'яті в незалежній Україні та яким чином здійснювалося переосмислення радянської спадщини. Варто звернути увагу на процеси декомунізації, зміну офіційного історичного дискурсу та появу нових наративів, пов'язаних із національною ідентичністю. Які історичні події стали основою для нової національної пам'яті? Як відбувалася зміна топоніміки, демонтаж пам'ятників радянської доби? Чи існували регіональні відмінності в сприйнятті історичних змін? Які виклики супроводжували цей процес?

У другому питанні слід розглянути проблему героїзації та негативної оцінки історичних персоналій у незалежній Україні. Які історичні постаті стали символами національної пам'яті? Як змінювалося ставлення до діячів Української революції 1917–1921 років, ОУН та УПА, радянського періоду та пострадянської доби? Чому окремі особистості сприймаються неоднозначно в різних регіонах країни? Як політика пам'яті сприяє або, навпаки, перешкоджає консолідації суспільства?

Третє питання передбачає аналіз ролі інформаційного простору в процесі формування історичної пам'яті. Як ЗМІ, соціальні мережі та державні інституції впливають на суспільне сприйняття історичних подій? Які механізми використання історичної пам'яті в політичних цілях можна простежити? Як кіно, література та публічні дискусії сприяють переосмисленню історії? Чи можна говорити про інформаційні війни у сфері історичної пам'яті?

4. Зміст та критерії оцінювання контрольної роботи

Контрольна робота відбувається у формі підготовки творчого проєкту. Для його виконання студенту пропонується обрати представника української фізичної науки / теплоенергетики і підготувати доповідь та презентацію.

Доповідь має бути надрукована у документі формату .doc або .docx, шрифт Times New Roman, 14 розмір шрифту, міжстроковий інтервал 1. Загальний об'єм тексту має складати не менше 6 сторінок (без списку джерел і літератури). На першій сторінці має бути зазначено ПІБ здобувача, його/її академічну групу та назву творчого проєкту. Після цього подається вступ, текст доповіді, висновки та список джерел та літератури. У вступі має бути наведена аргументація щодо вибору науковця, якому присвячений проєкт. Щодо написання основного текст – пропонується орієнтуватись на такі складові (але не обмежуватись ними, зберігаючи за здобувачем певну творчу свободу):

- Коротка біографія і здобуття освіти.
- У кого навчався, де працював або працює, з якими представниками українських і закордонних наукових осередків співробітничав або продовжує співпрацю.
- Основні наукові інтереси і здобутки (публікації, патенти, винаходи і т. п.).
- За можливості навести цитати з опублікованих інтерв'ю або записати інтерв'ю самостійно (з обраним представником чи його учнями). 5–7 питань щодо наукових інтересів, особливостей роботи в умовах російсько-української війни, функціонування наукової школи (в разі наявності).
- У презентації додати фото обраного науковця, фото обкладинок монографій, список найважливіших публікацій.

Після основного тексту подаються висновки, до яких приходять здобувач в ході виконання творчого проєкту, та список використаних ним джерел та літератури.

Для того, щоби уникнути ситуацій, у яких кілька здобувачів виконують творчі проєкти, в центрі яких знаходиться діяльність одного і того ж самого

дослідника – теми творчих проєктів мають бути заздалегідь узгоджені між викладачем та студентом, зберігаючи максимально можливу свободу вибору за останнім (паралельно уникаючи дублювання).

За виконання цієї роботи студент може отримати до 20 балів. Критерій оцінювання творчого проєкту:

20-19 балів – робота повністю розкриває тему, містить ґрунтовний аналіз внеску вченого, використано достовірні та різноманітні джерела інформації. Матеріал викладено логічно, чітко структуровано, висновки аргументовані. Оформлення якісне, з дотриманням академічних стандартів (шрифт, інтервали, стилістика тощо). Презентація добре оформлена, містить якісні візуальні матеріали, правильно підібраний баланс тексту та графіки. У тексті відсутні граматичні та стилістичні помилки.

18-17 балів – робота загалом відповідає всім вимогам, тема розкрита майже повністю, інформація подана логічно і послідовно. Аналіз глибокий, хоча деякі висновки можуть бути недостатньо розгорнутими. Використано авторський підхід, проте в окремих частинах є залежність від джерел без належного критичного осмислення. Оформлення на високому рівні, але можуть бути незначні технічні недоліки (наприклад, неузгодженість шрифтів у презентації). Допускаються поодинокі граматичні або стилістичні помилки, які не впливають на загальне розуміння тексту.

16-15 балів – робота розкриває основні аспекти теми, але окремі питання подані поверхнево або з нестачею деталей. Аналіз присутній, але в ньому можуть бути повторення або недостатня аргументація. Оформлення загалом якісне, але можуть зустрічатися деякі помилки в структурі тексту або оформленні презентації (наприклад, перевантажені текстом слайди або недостатньо якісні зображення). У тексті є деякі граматичні чи стилістичні помилки.

14-13 балів – робота частково розкриває тему, однак містить загальні фрази та мало конкретики. Аналіз поверхневий або взагалі відсутній, подано лише факти без їх осмислення. Оформлення виконане на середньому рівні,

можуть бути технічні помилки (наприклад, неправильні міжрядкові інтервали, відсутність посилань на джерела). Презентація зроблена без належної структури або містить зайві елементи. У тексті присутні помилки, які можуть ускладнювати його розуміння.

12-11 балів – робота містить загальні відомості, але недостатньо розкриває тему. Викладений матеріал може бути нелогічним або містити повтори. Аналіз або відсутній, або зроблений поверхнево. Оформлення слабе, є помилки у форматуванні тексту, порушення стандартів презентації. Використано мало візуальних матеріалів або вони не відповідають темі. Граматичні та стилістичні помилки зустрічаються часто.

10-9 балів – робота має значні прогалини в змісті, тема висвітлена фрагментарно, багато ключових аспектів не розглянуто. Відсутній або майже відсутній аналіз, подано лише перелік загальних фактів. Оформлення роботи низької якості, можуть бути значні порушення структури тексту (наприклад, відсутність розділів, неправильне форматування). Презентація зроблена формально, без урахування вимог до її змісту та оформлення. Велика кількість граматичних і стилістичних помилок, що суттєво впливає на розуміння матеріалу.

8-7 балів – робота містить дуже мало змістовної інформації, велика частина матеріалу не відповідає темі або є скопійованою з інших джерел без осмислення. Відсутній аналіз, висновки відсутні або не мають логічного зв'язку з основним текстом. Презентація або взагалі відсутня, або зроблена неякісно (наприклад, нечитабельний текст, відсутність ілюстрацій). Оформлення містить значні недоліки, багато граматичних і стилістичних помилок.

6-5 балів – робота містить лише окремі речення або невелику кількість інформації, яка не розкриває суті теми. Структури тексту немає, аналіз повністю відсутній. Презентація або відсутня, або містить лише один-два слайди з мінімумом інформації. Оформлення роботи не відповідає вимогам, текст важко читати через велику кількість помилок.

4-3 бали – робота складається з кількох уривків тексту, які не мають

зв'язку між собою. Більшість матеріалу не відповідає темі або є просто списком фактів без пояснень. Презентація відсутня або зроблена в неприпустимому вигляді (наприклад, містить лише заголовок без змісту). Оформлення відсутнє або зроблене з серйозними порушеннями академічних стандартів. Текст містить велику кількість помилок, що унеможлиблює його розуміння.

2-1 бал – робота містить лише фрагментарні дані, які не пов'язані між собою та не розкривають тему. Відсутні аналіз, висновки, логічна структура. Презентація або не надана, або зроблена так, що не містить змістовної інформації. Велика кількість граматичних та орфографічних помилок, що робить текст незрозумілим.

0 балів – контрольна робота повністю відсутня або її зміст не відповідає заданій темі.

5. Методичні рекомендації для підготовки до семестрового екзамену. Критерії оцінювання. Приклад екзаменаційного білету

Підсумковий контроль знань здобувачів (екзамен) проводиться з метою оцінки результатів навчання на завершальному етапі вивчення дисципліни у формі письмового екзамену в обсязі навчального матеріалу, визначеного програмою навчальної дисципліни, і в терміни, встановлені навчальним планом.

До підсумкового семестрового контролю здобувач допускається, якщо за результатами поточного контролю він набрав не менше 10 балів.

Період підготовки здобувачів до екзамену з історії України є якісно новим етапом в оволодінні ними матеріалом навчальної дисципліни. У цей час відбуваються узагальнення, синтез і систематизація знань, здобутих ними на лекціях, семінарських заняттях, у процесі самостійної роботи протягом семестру. Цілісне уявлення про історію України як науку, розуміння її внутрішньої логіки, місця в системі наукового знання у багатьох здобувачів складається саме під час підготовки до іспитів, коли їм доводиться охоплювати відразу весь вивчений раніше матеріал.

Підготовку до екзамену рекомендується розпочинати завчасно, використовуючи власний конспект лекцій, лекції, викладені викладачем на онлайн платформах, а також рекомендовану навчальну літературу. Обсяг і зміст вимог до студентів на іспиті визначаються навчальною програмою дисципліни й охоплюють матеріал, викладений у лекціях, розглянутий на семінарських заняттях та опрацьований студентами самостійно.

Питання для підготовки до екзамену викладач оприлюднює не менше ніж за місяць до екзамену

УВАГА! У разі використання заборонених джерел на екзамені здобувач на вимогу викладача залишає аудиторію та одержує загальну нульову оцінку (0).

Загальна кількість балів за успішне виконання екзаменаційних завдань – 40. Час виконання – до 180 хвилин.

Екзаменаційні білети включають три питання: перше і друге спрямовані на встановлення рівня загальної теоретичної підготовки здобувача і

оцінюються максимально по 15 балів кожне.

Максимально повна відповідь на перше і друге питання передбачає знання теоретичного та фактичного матеріалу, вміння аналізувати та порівнювати історичні явища. Бажано у відповіді використання мовних конструкцій, що свідчать про самостійність і обґрунтованість думок здобувача («на мою думку», «порівняно з», «проте», «отже»).

Третє питання білета передбачає знання фактичного матеріалу, пов'язаного з діяльністю відомих персоналій. Повна, самостійна та аналітична відповідь оцінюється у 10 балів.

Рівень знань на екзамені оцінюється:

Щодо питань, які оцінюються у 15 балів максимум:

13–15 балів, якщо здобувач дав правильну та вичерпну відповідь, повністю розкрив питання, глибоко засвоїв теоретичний матеріал, аргументовано використовує історичні факти, події та дати, демонструє аналітичне мислення, проводить паралелі між історичними періодами, чітко і логічно формулює думки, вільно застосовує знання у практичному контексті.

10–12 балів, якщо відповідь в цілому правильна та змістовна, але містить незначні неточності або окремі прогалини в аргументації. Виклад логічний, проте бракує ширшого аналізу, наведення прикладів або зв'язку з іншими історичними подіями.

7–9 балів, якщо відповідь частково розкриває питання, але є неповною або поверхневою, недостатньо історичних фактів, слабка аргументація або наявні окремі фактичні помилки.

4–6 балів, якщо відповідь має суттєві недоліки, містить значні неточності, недостатньо історичних фактів, немає чіткої структури та аргументованих висновків.

1–3 бали, якщо відповідь є фрагментарною, без системності, має серйозні помилки у фактах, не містить аргументів або є хаотичною.

0 балів, якщо відповідь повністю відсутня або не відповідає суті питання.

Щодо питань, які оцінюються у 10 балів максимум:

9–10 балів, якщо здобувач дав правильну, чітку і повну відповідь, правильно використовує історичні факти, дати, події, демонструє логіку викладення, виявляє вміння аналізувати матеріал і робити висновки.

7–8 балів, якщо відповідь правильна, але має окремі неточності або недостатню деталізацію, є аргументація, але вона не повністю розгорнута.

5–6 балів, якщо відповідь частково правильна, але не розкриває всі аспекти питання, є деякі помилки або недостатньо аргументів.

3–4 бали, якщо відповідь фрагментарна, поверхнева, містить значні неточності або недостатньо історичних фактів.

1–2 бали, якщо відповідь мінімальна, має суттєві помилки або не містить логічного викладення.

0 балів, якщо відповідь відсутня або повністю неправильна.

Зразок екзаменаційного завдання:

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Навчально-науковий інститут комп'ютерної фізики та енергетики

Спеціальність 105 Прикладна фізика та наноматеріали; 144 Теплоенергетика

Освітня програма «Комп'ютерна фізика»; «Прикладна фізика енергетичних систем»; «Моделювання енергетичних систем та енергоефективність»

Семестр 1-й

Форма навчання денна

Рівень вищої освіти перший (бакалаврський)

Навчальна дисципліна: Історія України: цивілізаційний вимір

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ (ЗАВДАННЯ) № X

1. Крим і Північне Причорномор'я на цивілізаційному перехресті Середньовіччя. (10 балів)

2. Розвиток фізичної науки в Україні у XIX ст. та її вплив на економіку та суспільства. (15 балів)

3. Різні підходи до політики пам'яті стосовно російсько-українських війн у період до 2014 року. Якими були зміни у цій сфері? (15 балів)

Рекомендована література для підготовки до семестрового екзамену

1. Алексієвець Л., Алексієвець М., Дацків І. Україна – Європа: цивілізаційно-історичний дискурс. *Український історичний журнал*. 2020. № 5. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/179864/17-Aleksiievets.pdf?sequence=1>.
2. Антропологічний код української культури і цивілізації (у двох книгах). О. О. Рафальський (керівник авторського колективу), Я. С. Калакура, В. П. Коцур, М. Ф. Юрій (науковий редактор). Київ, 2020. Книга 1. 432 с.; Книга 2. 536 с.
3. Бойко О. Д. Історія України: підручник. 9-е вид., доп. Київ, 2023. 560 с.
4. Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX – XX століття. Київ, 2019. 656 с. URL: <https://uamoderna.com/biblioteka/hrytsak-naryse-istorii-ukrainy>.
5. Грицак Я. Подолати минуле: глобальна історія України. Київ, 2023. 408 с.
6. Історія цивілізації. Україна. Т. 1. Від кіммерійців до Русі (X ст. до н. е. – IX ст.) / Н. С. Абашина, М. Ю. Відейко, О. В. Гопкало та ін.; упоряд. М. Ю. Відейко. Харків, 2020. 586 с.
7. Історія цивілізації. Україна. Т. 2. Від Русі до Галицького князівства (900–1256) / О. Б. Бубенок, А. М. Домановський, О. О. Дядечко та ін.; упоряд. О. Є. Черненко. Харків, 2021. 612 с.
8. Плохій С. Брама Європи / пер. з англ. Р. Клочка. Харків, 2016. 496 с. URL: <https://bnd.gnedu.vn.ua/wp-content/uploads/2022/09/Брама-Європи.-Сергій-Плохій-Історія-України.pdf>
9. Україна в історії Європи XIX – початку XXI ст.: історичні нариси / За ред. чл.-кор. НАН України С. В. Віднянського. Київ, 2020. 814 с.
10. Україна в контексті історичного розвитку Європи: підручник для студентів всіх спеціальностей / С. Ю. Боєва, В. Ю. Бузань та ін. Київ, 2021. 304 с. URL: <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/41918>.

11. Український Мультифронтір. Нова схема історії України (неоліт – початок ХХ століття) / Ред. С. Громенко. Київ, 2024. 480 с.
12. Цивілізаційна ідентичність українства: історія і сучасність / авт. кол.: О. Рафальський (керівник), Я. Калакура (науковий редактор), О. Калакура, М. Юрій. Київ, 2022. 512 с.
13. Яковенко Н. М. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця ХVІІІ століття. URL: <http://history.franko.lviv.ua/PDF%20Final/Jakovenko.pdf>.

**Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше
методичне забезпечення**

1. Бібліотека імені М. Максимовича Київського національного університету імені Т. Шевченка. URL: <http://lib-gw.univ.kiev.ua>.
2. Іван Патриляк. Лекції. URL: <https://www.youtube.com/@UKRAINEHISTORY>.
3. Інститут історії України НАН України. URL: <http://www.history.org.ua>
4. Інститут українознавства імені І. Крип'якевича НАН України (Київ) URL: <http://www.inst-ukr.lviv.ua>.
5. Інститут української археографії та джерелознавства імені М. Грушевського НАН України (Київ). URL: <http://www.gilan.uar.net/nasu/hiuass.html>.
6. Національна бібліотека України імені В. Вернадського (Київ). URL: <http://www.nbuv.gov.ua>.
7. Сергій Плохій. Лекції. URL: https://www.youtube.com/results?search_query=%D0%A1%D0%B5%D1%80%D0%B3%D1%96%D0%B9+%D0%9F%D0%BB%D0%BE%D1%85%D1%96%D0%B9.
8. Тімоті Снайдер. Становлення сучасної України. URL: <https://www.youtube.com/playlist?list=PLe6NcH-LB5H2zezH0m0ii9LGd4gaEA38A>.

6. Список використаної літератури

1. Гладких Г. В., Шарова Т. М. Організація самостійної діяльності здобувачів вищої освіти засобами ІКТ. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2020. № 69, Т. 2. С. 70–74.
2. ДСТУ 8302:2015. Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання / Нац. стандарт України. Вид. офіц. [Уведено вперше ; чинний від 2016-07-01]. Київ, 2016. 17 с.
3. Зякун А. І. Викладання національної історії у вищих навчальних закладах України: Формування нового змісту. *Сумська старовина*. 2019. № 54. С. 55–63.
4. Макогончук Н. В., Гевко, О. І. Викладання історії України у вищій школі: інноваційні підходи. *Актуальні питання теорії та практики в галузі права, освіти, соціальних та поведінкових наук – 2022: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернігів, 10 черв. 2022 р.)*. Чернігів, 2022. С. 35–38.
5. Методичні вказівки до семінарських занять з історії України : для студентів усіх спец. / уклад.: І. В. Дворкін та ін. ; Нац. техн. ун-т «Харків. політехн. ін-т». Харків, 2021. 48 с. URL: <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/54541> .
6. Степанков В. Проблеми формування методологічних засад концепту навчального курсу «Методика викладання історичних дисциплін у ЗВО» (з власного досвіду викладання). *Проблеми дидактики історії*. 2020. № 11. С. 3–17.
7. Шалашна Н., Воронова Н. Основні напрямки інтегрування курсів історії України і української культури та всесвітньої історії у вищій школі. *Гуманізація навчально-виховного процесу*. 2022, №. 1 (101). С. 33–42.
8. Шаров С. В. Самостійна робота як умова формування професійної компетентності майбутніх фахівців. *Сучасні тенденції розвитку української науки : матеріали Всеукр. наук. конф. (21–22 липня 2017 р., м. Переяслав-Хмельницький)*. Переяслав-Хмельницький, 2017. № 5. С. 35–38.
9. Шляхтун П. П. Методика викладання соціально-гуманітарних дисциплін : навч. посіб. Київ: ВЦ "Академія", 2011. 224 с.

Електронне навчальне видання комбінованого використання
Можна використовувати в локальному та мережному режимі

Боженко Анастасія Олегівна
Домановська Марина Євгенівна
Шкабура Ярослав Іванович

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ: ЦИВІЛІЗАЦІЙНИЙ ВИМІР

Методичні рекомендації для підготовки до семінарських занять
для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
освітньо-професійних програм «Комп'ютерна фізика»,
«Прикладна фізика енергетичних систем»,
«Моделювання енергетичних систем та енергоефективність»

В авторській редакції

Підписано до розміщення 28.03.2025. Гарнітура Times New Roman.
Обсяг 0,565 Мб. Ум. друк. арк. 1,24. Зам. № 100/25.

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
61022, м. Харків, майдан Свободи, 4.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3367 від 13.01.2009

Видавництво ХНУ імені В. Н. Каразіна